

סימן נו

תפילה להחלמתה של אישיות ציבורית

שגרמה נזק לציבור

ח' בטבת תשס"ו

דידן כלל ועיקר, וזה לשונו של בעל 'ספר חסידים' (סעיף תס"ז): "אם החזן מתפלל על החולה שמזקת לבריות אין לענות אמן אחריו". המעיין שם יראה שמדובר ברופאה שאינה מומחית הנותנת לחולים תרופות שעלולות להורגם, ומכיוון שהיא מסכנת אחרים אין מתפללים עליה. טענת המתנגדים לעריכת התפילה היא שיש להשוות בין מעשה זה למעשיו של אותו אדם, שסיכן בריות רבות בכך שפינה את כל חבל עזה ואפשר לטרוריסטים להשתלט עליו ולירות ממנו טילים אל ערים במרכז הארץ.

על טענתם של המתנגדים לעריכת התפילה יש להשיב, שהנידון אינו דומה לראיה. מנהיג פוליטי במדינה דמוקרטית כמדינתנו, אינו מייצג את עמדתו האישית אלא את מדיניות מפלגתו. מותו של מנהיג פוליטי אינו מבטל את תוכניותיו (ואכן מי שהחליפו בעקבות מחלתו לא שינה מדיניות), וממילא אין סיבה שלא להתפלל לרפואתו, ככל יהודי.

זאת ועוד, התפילה היא לשלומו ולהחלמתו, ולא לחזרתו לתפקידו (שהרי סביר להניח שאף לאחר שיחלים לא יחזור לתפקידו), ולכן התפילה לא תגרום

שאלה:

לפני ימים אחדים התפרסם שאדם שהנו אישיות ציבורית מוכרת לקה באירוע מוחי ומאז הוא שוכב בביה"ח במצב קשה וחסר הכרה. מכיוון שמדובר בדמות ציבורית מוכרת, פנו חלק מקהילתנו לגבאים להתפלל לרפואתו. אלא שאז קם אדם והתרעם, מדוע להתפלל עבור אדם שפגע והכאיב ליהודים רבים? ואולי זהו עונש הראוי לו מן השמים? נשאלנו האם ראוי וצריך להתפלל לרפואתו או לא.

תשובה:

א. האם יש חולים מישראל שלא מתפללים להחלמתם?

בכל הדורות נהגו היהודים להתפלל לרפואת אחיהם מבלי לבדוק בציציותיהם אם ראויים הם לכך. אלא שאותו אדם שהתנגד לעריכת תפילה לרפואת אותו אדם שנפל למשכב טען ששמע שעל פי 'ספר חסידים' לרבי יהודה החסיד אין מתפללים עבור יהודי הפוגע בעם ישראל. אמנם לאחר העיון בכמה סעיפים ב'ספר חסידים' נראה שאין דבריו דומים לנידון

שיתפלל על הגשמים. עלו הוא ואשתו לגג וכל אחד מהם התפלל על הגשמים בזוית אחרת. לאחר זמן מה החלו להגיע עננים מהזוית שבה התפללה אשתו. כששאלוהו רבנן לפרש העניין, ענה אבא חלקיה ב' תשובות:

א. משום שהאשה נמצאת בבית ונותנת לעניים לחם שהנאתו מיידית, ואני נותן לעניים רק מעות שההנאה מהם איננה מיידית. ב. משום בריונים שהיו בשכונתנו שאני בקשתי רחמים שימותו והיא ביקשה רחמים שיחזרו בתשובה, ואכן כך היה, שחזרו בתשובה. רואים מכאן, שמעלה גדולה היא להתפלל על רשע שיחזור בתשובה.

[ג] אף משה רבנו נשתבח על כך שהתפלל על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה. כך מובא בגמ' סוטה (דף יד ע"א): "ולפושעים יפגיע" (ישעיהו נ"ג י"ב) – שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה. ואין פגיעה אלא תפילה שנאמר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפילה ואל תפגע ב"י" (ירמיה ז' ט"ז). משמע מהגמ' שלהתפלל לה' על רשעים ולבקש עליהם מחילה שלא ייענשו זה דבר פשוט, והחידוש אצל משה רבנו הוא שהוא התפלל עליהם שיחזרו בתשובה.

[ד] בזהר פרשת וירא (דף ק"ה ע"א) מובא: א"ר: מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב.

מכל המקורות הנ"ל יש לנו ללמוד להתפלל אפילו על אדם רשע, שישוב בתשובה, גם כשאין סכנה מיידית מרחפת עליו. וקל וחומר על אנשים חולים

בהכרח להמשיך מעשיו הרעים ואין טעם להימנע ממנה?

אדרבה, על כגון זה כתב בספר חסידים (סעיף רכ"ה): "ואפילו על שונאו יתפלל שיעבוד להקב"ה". וכן חזר על כך (בסעיף תשנ) וכתב: "ואם יש לו שונא ישראל שאינו מחטיא את הרבים ומריע לו יבקש מה' להושיעו ולהשלימו". והוסיף, שאף "אם כבר עשה לו רעה שאינו יכול למחול לו, אל ימהר להתפלל להעניש חברו". מכל זה נראה, שאף רשע גדול, כל זמן שאינו מחטיא את הרבים, שזהו גדר מיוחד שאין מספקין בידו לעשות תשובה, צריך להתפלל לרפואתו. ונראה שאף הרעה האיומה שבגירוש יהודי גוש קטיף אינה בכלל הקטאת הרבים.

ב. מקורות לתפילה על אדם רשע

אכן מצינו בחז"ל מקורות רבים המצדדים להתפלל אפילו על אדם רשע שישוב אל ה'.

[א] בגמ' בברכות (דף י' ע"א) מובא: הנהו בריוני דהוו בשבכותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא. הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלמיתהו. אמרה ליה ברוריא דיבתהו: מאי דעתך, משום דכתיב "יתמו חטאים" – מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! ועוד שפיל לסיפיה דקרא: "ורשעים עוד אינם" – כיון דיתמו חטאים, ורשעים עוד אינם. אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה, ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה".

[ב] בגמ' תענית (דף כ"ג ע"ב) מובא שבזמן עצירת הגשמים באו רבנן לפני אבא חלקיה, נכדו של חוני המעגל, כדי

ובודקין עד חוטמו", וכיאר שם בביאור הלכה (שם ד"ה אלא לפי שעה): "ואע"ג דלא שייך הכא הטעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", משום דלאו דוקא שבת, הוא הדין שאר מצוות, כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל: "ואע"פ שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת, שבאותה שעה ישוב ויתודה" עכ"ל וא"כ ה"ה בנידון דידן יש להתפלל על חולה זה שיבריא ויחזור בתשובה.

ג. האם יש הברל בין מזיד לשונג

ואין לומר שתכנית זו, שבוצעה על-ידי אותו מנהיג באטימות לב, שבה נעקרו יישובים מאדמת ארץ ישראל והופר ביטחון תושביה, מעמידה אותו במעמד של "ישראל מומר להכעיס" שאין מחיין אותו (כמובא בכה"ל שם), וק"ו שאין מתפללים להחלמתו, שהרי לא ייתכן להגדיר כ"עבירה במזיד" מעשה שלצערנו אף מקצת מגדולי ישראל לא ראו בו איסור של תורה.

כמו כן, בדרך כלל אנו נוהגים להחשיב את מעשיהם של יהודים שלא קיבלו חינוך לתורה ויר"ש ו'מעשה אבותיהם בידיהם' נחשבים כאנוסים ברשעתם. וכך פסק בשו"ת מעיל צדקה (לרבי יונה בר' אליהו לנדסופר, מחכמי פראג לפני כשלוש מאות שנה): "כי הרוב מהם חשובים כאנוס ברשעתם אחרי שמעשה אבותיהם בידיהם ובעיניהם הגונים מעשיהם ולאותם יש תקווה". אף כאן אותו מנהיג ציבור עשה כן מלחצים מבית ומבחוץ, ונטה לחשוב שמא ההתנתקות תשפר את ביטחון תושבי מדינת ישראל ואף תשפר את קשרינו עם

שיכולים למות ולהיפטר מן העולם בלא תשובה שראוי להתפלל שיירפאו ויחזרו בתשובה.

ושמא תאמר, מדוע שלא נראה במחלה הבאה לרשע כעונש על מעשיו הבא מרצון ה', ומכיוון שכך נימנע מלהתפלל לשינוי הגזירה! ראה ברמב"ם באגרת השמד (הוצאת הרב שילת עמ' מ"ד-מ"ה) שהביא דוגמאות רבות לכך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ובריה. ושם הביא דוגמאות אפילו על מלכים רשעים כאחאב, שכיוון שצם מעט בטלה הגזירה בימיו ולא קיפח הקב"ה שכר תעניתו. וכן מביא הרמב"ם שאפילו עשו הרשע "לפי שהחזיק במצווה אחת, והיא כבוד אבות היה שכרו שנתן לו (ה') מלכות בלי הפסק עד שיבוא מלך המשיח, כמו שאמרו חז"ל: אין בן דוד בא עד שיטול עשו שכר כבוד אב ואם שנאמר 'אחר כבוד שלחני אל הגויים' וזה דבר החכמים עליהם השלום: אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ובריה, אלא לעולם יגמול פעולת הטוב למי שיעשהו", עיי"ש. ואם רשעים כאחאב או כנבוכדנצר (שאף עליו מביא הרמב"ם שקיבל שכר) או אפילו כעשו הרשע קיבלו שכר, כ"ש וכ"ש אדם מישראל שכשישים שנה מסר נפשו עבור עם ישראל ובניין הארץ במסירות גדולה, אף שלאחרונה טעה ועשה עוול גדול.

צא ולמד מהגמ' ביומא (דף פ"ה) שבה מובא שמחללים שבת אפילו על יהודי שנפלה עליו מפולת ואין סיכוי שיחיה אלא חיי שעה. וכן נפסק בשו"ע (או"ח סי' שכ"ט ס"ד): "אפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחין

לרפואתו – שיזכה לחזור בתשובה. אדרבה אם יתרפא ויחזור בתשובה, תהיה השפעה על הציבור גדולה בהרבה מאשר ימות בחוליו, וא"כ ודאי שיש להתפלל להחלמתו.

ד. פסקו של בעל 'יערות דבש'

ואף שהמסקנה ההלכתית העולה מתוך הסיפור שהובא לעיל מהגמ' בברכות על ר"מ וברוריה, שיש להתפלל על רשעים שיחזרו בתשובה, לא הובאה במפורש ברמב"ם ובשו"ע. מ"מ פוסקים רבים הביאו זאת הלכה למעשה.

רבי יונתן איבשיץ זצ"ל בספרו 'יערות דבש' (דרוש א' לחודש אלול) כותב מהי הכוונה שצריך להתכוון בברכת 'רפאנו שבשמונה עשרה, וז"ל: "בברכת רפאנו וכו' יתפלל בעד כל חולים שהם בתוך העיר, ויכלול כל חולי ישראל, וישתתף עמם בצערם, כי הלא הכל נפש אחת וגוף אחד, ואם חלה אחד מישראל הרי קצת מאיבריו חולים. ולא יאמר מה איכפת לי אינו קרובי וגואלי, רק ראוי להתפלל בתם לבב בעד כל חולים יהיה מה שיהיה ומי שיהיה, כאילו חס ושלום בניו או אחיו חולים, הלא ירבה להתפלל ולשפוך שיחו לפני ה'. צאו וראו מה אמר דוד על שונאיו שקמו עליו להדיחו ממש מקהל ה' ואמרו שאסור לבוא בקהל (יבמות עו ע"ב), ואם כן הוציאו דיבה על כל זרע קודש, שבט ישר, זרע עמוסים, שורש ישי בית הלחמי העומד לנס עמים, וממש לא ניתן למחילה, ומכל מקום אמר (תהילים ל"ה י"ג) ואני בחלותם לבושי שק, וכן ראוי מאד להתפלל על כל איש ישראלי, הן מפאת

העולם, ולא התכוון במעשיו להרע. ואף אם מניעיו היו נגועים בשרידות שלטונית, ודאי שלא התכוון במזיד לסכן חיי אזרחים.

בשו"ת מעיל צדקה (שם) מביא מקור לדבריו ממדרש רבה (רות רבה פרשה ג'): "תנינן, הרואה עבודה זרה מה הוא אומר? ברוך נתן אך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה עבודה זרה ממנו (אומר): ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו, וכן יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתעקור אותה מכל המקומות ותשיב לב עובדיה לעובדך בלב שלם". והמדרש ממשיך ושואל: "ולא נמצא מתפלל על הרשעים"? ועונה על כך המדרש: "אמר ר' יוחנן 'בְּחַר' כתיב, אפילו כל אותם שפשטו ידיהם בזבול יש בטחון". וביאר ב'עץ יוסף' (שם): "דאף שאין מספיקין בידם לעשות תשובה גמורה כל כך שיזכו לעלות לעולם הנצחי, אבל תשובתם תועיל להם להקל מעליהם העונש". ובי"פה עינים' פירש שאותם חיילי נבוכדנצר שהחריבו את ביהמ"ק ולא עשו זאת מתוך בחירה חופשית אלא שהיו משויכים בעל כורחם אל גדודי חילותיו – להם יש בטחון להינצל מהעונש. מכאן מדייק ה'מעיל צדקה' (שם) שיש מצב שאדם עושה מעשה מתוך כוונה ברורה להזיק, ואף על פי כן יש בדבר צד של אונס מפני החינוך ושטיפת המוח שקיבל.

ועתה צא ולמד, אם על רשעים מאומות העולם מצינו במדרש תפילה לחזרתם בתשובה – "ותשיב לב עובדיה לעבדך בלב שלם" – קל וחומר לרשעי ישראל שיש להתפלל לחזרתם בתשובה. וא"כ ברור שמנהיג ציבור שחלה יש להתפלל

למדנו מדבריו שיש להתפלל לרפואת כל אחד מחולי ישראל, כי כל אחד מישראל הוא איבר מגופנו, כלל ישראל, ואם איבר אחד חולה – כל הגוף סובל. וכך אנו צריכים להרגיש ביחס לכל יהודי – כאילו הוא חלק מגופנו ממש.

וכדי שלא יבוא השואל וישאל האם ראוי להתפלל גם עבור מי שרוצה לפגוע בגוף הכללי ומסכן אותו ואת אבריו, לכך מביא ה'יערות דבש' הוכחה מהיחס של דוד המלך לאויביו. גם הם, יושבי הסנהדרין סיכנו את כל מעמדו כיהודי בטענתם שאף מואבית אינה יכולה לבוא בקהל, ובכך ביקשו לפסול אותו מן המלוכה ואת הצמחת מלך המשיח מזרעו – ואעפ"כ דוד המלך התפלל עליהם.

אם נסכם את דברי ה'יערות דבש', ניווכח במספר טעמים שבגללם ראוי להתפלל על הרשעים שלא ימותו:

א. אין לך אדם מישראל שאין לו חלק ויד במצוות (בפרט בנידוננו שמדובר באדם שרוב ימיו עסק בהקמת יישובים בארץ ישראל ובביסוסם והרחבתם, והרי על עמרי נאמר שבזכות שבנה כרך בא"י, למרות שהיה רשע, זכה למלכות, כמובא

ש'אין לך איש מישראל שאין לו חלק ויד במצוות וחיתה נפשו בגללו, ואם הוא רשע גמור פשיטא שיש להתפלל עבור בריאותו לבל ימות חייב, ואולי כאשר ישוב לבריאותו יתקן אשר שיחת, ועד יום מותו יחכה לו אולי ישוב, ופשיטא דיש להתפלל עבורו ואם ימות בלי תיקון חס ושלום, הרי יחסר אבר אחד, והם גוף גדול, שהוא כללות ישראל שהם כגוף אחד והם גוף גדול, וכל אחד בו אבר וחצי אבר, ואם ימות בלי תיקון, הרי הגוף פגום חסר אבר או מקצת אבר חס ושלום ואין השכינה שורה על גוף פגום בעל מום.

ועוד יש טעם להתפלל עבור אדם רשע גם כן, כי יהיה מי שיהיה יש רתחא במוותו למעלה, כי כשהקב"ה עושה דין בישראל אפילו ברשעים, יש רתחא למעלה, כאשר התפלל ירמיה ע"ה על שונאיו שהיו רשעים גמורים בתכלית וכפרו בנבואת ירמיה הנביא, ואמר (ירמיה י"ח, כ"ג) בעת אפך עשה בהם, ובעידן רתחא חס ושלום, אף לכשרי ישראל יכול להתגולל מדת הדין חס ושלום, כי מפני זעמו מי יעמוד, ודוד צועק (תהילים ו' ג') אל באפך תוכיחני, ולכך יש להתפלל למעט רתחא".

א. ובדידי הווא עובדא, באדם חשוב שחלה במחלה ל"ע ונטה למות טרם זמנו, ובשכרון לבו התחרט על כי גירש את אשתו שחייטה לצידו שנים רבות. וכשנפל למשכב בבית החולים היא אף סעדה אותו למרות היותה גרושתו... ובקשה אחת הייתה לו בעת גסיסתו – להינשא לגרושתו בשנית כדי לתקן את אשר עיוות בכך שאשתו תחיה לאחר מותו כאלמנה ולא כגרושה. הדבר אירע בערב שבת שחל בערב חג, ופנו אלי לדאוג לחופה וקידושין במיטת חוליו בבית החולים. וכשניסיתי לקבל אישור מהרבנות המקומית, הרב המקומי היסס בחושרו שמא זו תרמית, ושהמטרה היא זכייה בירושה וכדו' וחשש לבעיות הלכתיות הכרוכות בכך. ופניתי למו"ר הגר"א נבנצאל שליט"א לשאול מה לעשות, וענה לי שמצווה לסייע בידו ואפילו בשבת עצמה, שהרי הנחת רוח שתהיה לו אם יעשה רצונו יכול להאריך את חייו במספר דקות או אפילו שעות, ובזמן זה יוכל לשוב בתשובה. ואכן כשעניתי לרב העיר את תשובתו של הגר"א נבנצאל, חיש מהר פתח את משרד הרבנות והכין תיק נישואין, וכשעתיים לפני שבת ערכו חופה וקידושין במיטת חוליו בבית החולים, בנוכחות בניו ובני משפחתו, והדבר עורר שמחה גדולה לו ולבני ביתו והותיר רושם עז אצל כל הנוכחים במקום. ואכן למחרת בצהרי יום שבת קודש השיב את נשמתו לבוראו, והמשפחה, עם כל הכאב על אובדן יקירם, הייתה מאושרת שהאמא הייתה יכולה לשבת שבעה יחד עם כל ילדיה.

וממקרה זה למדתי הלכה למעשה, שלפעמים בכמה דקות אפשר לעשות תשובה, ויש קונה עולמו בשעה אחת.

הצדיקים. ובכלל זה, פשיטא שיש להתפלל על חולה שיבריא כדי שיזכה לחזור בתשובה.

ולא עוד אלא שבעל 'קב הישר' סידר תפילה לכל איש ואשה לומר בברכת השיבנו, וזה לשונו: "על כן אסדר אני לכל איש ואשה לומר יהי רצון זה בברכת השיבנו אבינו לתורתך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך", ויאמר: יהי רצון מלפניך, ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך לתשובת פלוני בן פלונית, וכל העוברים על מצוותיך הפוך לבבם לעשות רצונך בלבב שלם, כי ימינך פשוטה לקבל שבים". ומכך שכתב להזכיר את שם האדם ואת שם אימו, כפי שנוהגים להזכיר בתפילה על אדם חולה, למדנו שמחשיב את אותה נשמה נידחה לחולה במחלת רוח ונפש. ולענייננו, כאשר אותו אדם רשע חולה גם במחלה גופנית, מצטרפת תפילה הרפואה הגופנית יחד עם התפילה על תיקון נפשו – שהרי שתיהן עניין אחד הן.

ה. מסקנה

מכל הטעמים הנ"ל נראה שיש להתפלל לרפואת מנהיג הציבור בתוך שאר חולי ישראל. וכן על כל אדם מישראל אף שסטה מדרך ה', ואף אם אותו אדם פגע בנו באופן אישי. וכן ראוי להתפלל על יהודים שפרשו מדרך ה' ועל רשעי הדור שיחזרו בתשובה. ורבים הקפידו לעשות כן בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה, שהזכירו שמות של קרוביהם שנטו מדרך ה' בברכת השיבנו. וכן כתב ב'חזון עובדיה' (ימים

בסנהדרין דף ק"ב ע"ב).

ב. אם מדובר ברשע גמור, קל וחומר שיש להתפלל לרפואתו, כדי שיחיה ויחזור בתשובה ויתקן אשר שיחת.⁸

ג. אם ימות בלי תיקון הרי שייחסר איבר מכללות ישראל שהם כגוף אחד, וכל עם ישראל ייפגע מכך, שהרי אין השכינה שורה על גוף פגום.

ד. כשמידת הדין פועלת בעולם יכולים להיפגע אף כשרי ישראל ולכן כשחזה ירמיה הנביא את חורבן הבית, בעוונות הרשעים, התפלל על צדיקי ישראל, כדי שמידת הדין לא תפגע גם בהם.

כדברי היערות דבש' מצאתי גם בספר 'קב הישר' לרבי צבי הירש קיידינובר זצ"ל (פרק ה) שכתב: "והנה כאשר ראינו, כמבואר בדברי תלמידי האר"י ז"ל, שתועלת גדול הוא תפילות צדיקים לנשמות הנדחות, ואין לך גמילות חסד גדול מזה, ואף כי אנו איננו מאנשי הצדיקים הקודמים, והלוואי שתועיל תפילתנו לתועלת עצמנו לכפר חטאתינו ופשענו שהכעסנו לבורא יתברך במרד ובמעל – אעפ"כ היודע מחשבות הטובות להיות זה מהמזכים בתפילתם גם לנשמות הנידחות כי רב חסד הוא הבורא יתברך. וזה יאות לכל בר ישראל להיות זוכה ומזכה לאחרים. ומכל שכן שצריך האדם להתפלל על רשעי הדור שיחזרו בתשובה, כדאיתא בגמרא דברכות (דף י' ע"א) בברוריא דביתהו דר' מאיר שאמרה יתמו חטאים כתיב (תהילים ק"ד ל"ה), ולא חוטאים".

מדבריו למדנו שצריך להתפלל על הרשעים שיחזרו בתשובה, וזוהי מידת

שאינו מסוגל להתפלל על חברו, אי אפשר להכריחו על כך. ויה"ר שהשי"ת יחזיר את כל פושעי ישראל בתשובה שלמה, וידעו תועי רוח בינה, ונזכה למלכות בית דוד בתפארתה אכי"ר.

נוראים, עמ' כ"ד), עיי"ש. וידוע המעשה בבנו של המהר"ם אלשיך שיצא לתרבות רעה, והתפלל עליו אביו, על פי הוראת האר"י כנ"ל, ובסופו של דבר חזר בנו בתשובה שלמה. אכן לתפילה נדרשת כוונת הלב, ואדם